

УДК 636.2.084:636.087

Седіло Г. М., доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН,
Полуліх М. І., науковий співробітник,
Душара І. В., науковий співробітник,
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН,
Войтович Н. Г., кандидат сільськогосподарських наук,
Львівський національний аграрний університет.

МЕТАБОЛІЗМ АЗОТОВИХ СПЛУК У РУБЦІ ДІЙНИХ КОРІВ ЗА ВИКОРИСТАННЯ У ГОДІВЛІ СТАНДАРТНОЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ БІЛКОВО-ВІТАМІННО-МІНЕРАЛЬНОЇ ДОБАВОК (БВМД)

Наведено дані порівняльного аналізу рівня азотових сполук у руменальному середовищі високопродуктивних дійних корів при згодовуванні стандартної кормової добавки БВД 60-1-89 та експериментального варіанту БВМД у зимово-стійловий період утримання. Встановлено вищу концентрацію загального, залишкового та білкового азоту й нижчу – аміаку у передшлунках тварин, порівняно із контрольним аналогом.

Розв'язання проблеми білково-вітамінно-мінерального живлення сільськогосподарських тварин в умовах Передкарпаття можливе за рахунок використання в раціонах високобілкових рослинних кормів місцевого виробництва, збагачених біологічно-активними речовинами (макро- та мікроелементами, вітамінами тощо). На сьогодні в західному регіоні широкого розповсюдження набувають високобілкові і жиромісні кормові культури, а саме - боби кормові, ріпак озимий, горох та інші [1, 2, 3, 4]. Щодо поживної цінності окремих із них, то в 1 кг зерна ріпаку міститься 1,4 – 2,1 кормової одиниці, 180 – 200 г перетравного протеїну та 400 – 500 г жиру (олії). Білок збалансований за рядом амінокислот і багатий на незамінні амінокислоти (метіонін, триптофан, лізин). Біологічна цінність білка ріпаку 86%, що на 23% переважає соняшниковий і соєвий аналоги [4, 5]. Боби кормові володіють високим різностороннім спектром різноманітних елементів живлення (сирий протеїн, лізин та інші). За результатами досліджень останніх років встановлено, що включення до раціонів лактуючих корів зерна ріпаку і бобів кормових позитивно впливає на обмін речовин в їх організмі, сприяє зростанню молочної продуктивності та якості молока [1, 3]. Ці високопротеїнові корми використовують у формі різних видів добавок (БВД, БВМД тощо).

Досліджень у цьому напрямі в умовах кормової бази західного регіону та його біогеохімічної специфіки є недостатньо. І тому метою нашого експерименту була розробка нового рецепту БВМД для високопродуктивних лактуючих корів в умовах Передкарпаття у зимово-стійловий період утримання на основі нетоварного зерна ріпаку, бобів кормових й дефіцитних для зони біологічно активних речовин та дослідження її впливу на метаболізм азоту у рубці порівняно із стандартною БВД 60-1-89.

Дослід проведено у ТзОВ “Літинське” Дрогобицького району Львівської області на двох групах корів-аналогів симентальської породи із середньодобовим надоєм 19 – 21 кг молока, по 10 голів у кожній. Експеримент тривав 90 днів. Годівлю тварин проводили згідно із загальноприйнятими нормами [6]. Тип раціону силосно-концентратний. Схему досліду наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Схема досліджу

Групи	Кількість тварин	Умови годівлі
I	10	ОР + стандартна БВД 60-1-89
II	10	ОР + експериментальна БМВД

Основний раціон (ОР) – силос вико-ячмінний, сіно злаково-бобове, комбікорм господарський, солома пшенична, меляса.

У зрівняльний період (20 днів) тваринам обох груп згодовували однаковий за складом господарський раціон (сіно злаково-бобове, солону пшеничну, силос вико-ячмінний, мелясу, комбікорм). Комбікорм містив дерть ячменю, пшениці, вівса, жита, кукурудзи та стандартну БВД (рекомендовану ВІТ для дійних корів), до структури якої, із високобілкових компонентів рослинного походження, входили шроти соняшниковий і соєвий (завісні) тощо.

В основний період (90 днів) контрольна група тварин одержувала аналогічний раціон, а коровам дослідної групи до складу комбікорму вводили експериментальну БМВД (25% за масою, на заміну соняшникового, соєвого шроту тощо) із включенням до її структури екструдованих кормових бобів і нетоварного зерна ріпаку, висівок пшеничних та відкоригованої кількості (згідно з нормою) дефіцитних для зони мінеральних елементів та жиророзчинних вітамінів (натрію, сірки, цинку, кобальту, міді, йоду, вітаміну D та інші). Крім цього, тварини II групи отримували додатково біологічно активну добавку – гумат натрію, з розрахунку 20 мг/кг живої маси тіла.

Матеріалом для досліджень слугували корми, вмістиме рубця та молоко. Облік молочної продуктивності проводили шляхом щоденних контрольних надоїв.

Застосування у складі силосно-концентратного раціону лактуючих корів експериментальної та стандартної кормових добавок по різному позначилося на інтенсивності метаболізму азоту в рубцевому середовищі тварин обох груп.

Встановлено (табл. 2), що концентрація загального азоту у руменальному середовищі корів дослідної групи переважає аналогічний показник контрольної на 6,33 ммоль/л, або на 8,2% ($P < 0,01$). Концентрація залишкового азоту у контрольній групі знаходиться на рівні 20,17 ммоль/л проти 23,40 ммоль/л у дослідній. Різниця дорівнює 2,83 ммоль/л, що у відсотковому відношенні становить 16,0% ($P < 0,001$). Білковий азот вмістимого рубця тварин другої групи (60,10 ммоль/л) є вищим у порівнянні із першою групою (57,00 ммоль/л) на 3,10 ммоль/л тобто на 5,4% ($P < 0,05$). Щодо такого лабільного метаболіту як аміачний азот, то необхідно наголосити, що у передшлунках тварин дослідної групи його значно менше ніж у контрольній. Зокрема, його кількість у другій групі становить 6,09 ммоль/л, а у першій – 7,45 ммоль/л. Отже перевага на користь контролю складає 1,36 ммоль/л, або 18,3% ($P < 0,05$).

Значна кількість загального азоту у руменальному вмістимому корів дослідної групи вказує на інтенсивне накопичення його пулу в передшлунках. Судячи з великої кількості білкової фракції та відносно меншої залишкової – загальний азотовий рівень поповнюється за рахунок першої. Підвищена концентрація білкового азоту у свою чергу розцінюється як процес інтенсифікації рубцевого бродіння, яке супроводжується активним синтезом мікробіального протеїну і підтверджується рядом досліджень [7].

Таблиця 2. Метаболізм фракцій азоту у руменальному середовищі дійних корів на фоні різних видів БВМД ($M \pm m$, $n=3$)

Показники	Групи	
	I	II
Азот, ммоль/л:		
загальний	77,17±0,36	83,5±0,86**
залишковий	20,17±0,11	23,40±0,18***
білковий	57,00±0,76	60,10±0,15*
аміачний	7,45±0,32	6,09±0,60*

Примітка: $p < 0,05^*$; $< 0,01^{**}$; $< 0,001^{***}$.

Важливою ланкою метаболізму азоту, пов'язаного із синтезом мікробіального протеїну є його аміачна форма. Як відомо [8], для більшості мікроорганізмів рубця (біля 90%) аміак є основним джерелом азоту, а для 25% - лімітуючим фактором збереження їх популяцій. Суттєве зниження ($P < 0,05$) концентрації аміачного азоту у передшлунках корів дослідної групи вказує на інтенсивну його утилізацію різними популяціями мікроорганізмів у процесах синтезу мікробіального білку. З іншого боку, концентрація цієї фракції азоту може залежати і від інших факторів. Рівень залишкового азоту у рубцевому середовищі піддослідних тварин повною мірою характеризує інтенсивність розщеплення протеїну до кінцевого продукту – аміаку. Як відомо, потреба жуйних у протеїні в цілому складається із потреб мікроорганізмів передшлунків у азоті, джерелом якого слугує легкоперетравний протеїн кормів і небілковий азот, а також організму у амінокислотах, яка задовольняється за рахунок білку мікробіального та кормового походження, що не розчинився у рубці, а деградує у тонкому кишківнику [7]. Сучасна система живлення багатокамерних, особливо високопродуктивних, базується на оптимальному співвідношенні важко- і легкорозчинного протеїну [9]. Виходячи із того, що шляхом підбору кормів за рівнем розчинності протеїну не завжди вдається забезпечити оптимальне співвідношення цих фракцій білку, розробляються способи його захисту від швидкого гідролізу у руменальному середовищі, до яких, зокрема, належать обробка білкових кормів теплом, формальдегідом, екструдвання, експандерування та інше [10, 11].

Застосування цих технологічних прийомів супроводжується послабленням розщеплення протеїну у передшлунках і, як правило, зменшенням концентрації в середовищі рубця аміаку. У нашому випадку в дослідному варіанті БВМД використано екструдовані форми нетоварного зерна ріпаку і бобів кормових, що викликає зменшення концентрації аміачного азоту, як вільного, так і в складі залишкового у руменальному вмістимому корів дослідної групи порівняно з контрольною. Результати аналізу рівня метаболізму азотових фракцій у вмістимому рубця тварин дослідної групи показують, що вищий статус у перших є наслідком використання у годівлі експериментального варіанту БВМД, який забезпечує оптимальні параметри ряду важливих у фізіолого-біохімічному відношенні біологічно активних речовин. Так, мікроелемент сірка включається у синтез таких сірковмісних амінокислот, як метіонін, цистин, цистеїн, в процесі побудови яких інтенсивно використовується і азот аміаку (внаслідок чого зменшується концентрація у другій групі) і, очевидно, має місце в нашому досліді на фоні нової БВМД. Аналогічні результати отримано в дослідженнях подібного напрямку [12]. Зростання концентрації загального азоту за паралельного підвищення білкового відзначено при балансуванні раціонів за таким мікроелементом, як мідь [13]. Оптимізація раціонів корів за кобальтом

сприяє синтезу в рубцевому середовищі як вітаміну B₁₂, так і незамінимої кислоти метіоніну, що активує ріст популяції мікроорганізмів і, як наслідок цього сприяє підвищенню рівня загального і зниженню концентрації аміачного азоту у передшлунках жуйних. Це узгоджується із аналогічними даними В. Ф. Лисенка [14], отриманими у дослідженнях на високопродуктивних коровах. Крім цього відомо, що кобальт [15] опосередковано через кобаламін бере участь у синтезі пуринових і піримідинових основ (складових нуклеїнових кислот), які у свою чергу причетні до синтетичних процесів. Підтвердженням цього зв'язку є збільшення вмісту білкового азоту у дослідній групі. Аналогічні зміни азотових метаболітів спостерігаються і при застосуванні у годівлі худоби цинку, йоду як у формі окремих солей, так і в комплексі різних видів кормових добавок (преміксів, БВД, БВМД та інші) [16, 17].

Вищий рівень метаболізму азотових сполук у рубці корів дослідної групи позитивно вплинув на їх молочну продуктивність. Так, середньодобовий надій молока за 90 днів облікового періоду у них становив 20,9 кг проти 19,2 кг у контролі. Різниця склала 1,7 кг або 8,9%.

Висновки. Згодовування у структурі комбікорму силосно-концентратного раціону експериментального варіанту БВМД (25% за масою) підвищує у руменальному середовищі дійних корів дослідної групи, порівняно з контрольною, рівень загального, залишкового і білкового азоту та знижує концентрацію аміачного.

Література

1. Братуняк Г. В. Надій і якість молока при згодовуванні коровам білково-мінеральної добавки з кормовими бобами / Г. В. Братуняк, Я. С. Вовк, В. Ю. Вудмаска // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. – 2003. – Вип. 45. – С. 112 – 115.
2. Біохімічні аспекти використання насіння ріпаку в годівлі корів : рекомендації з науково-практичним обґрунтуванням / МАП України, ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, УААН, Буковинський ін-т АПВ ; [Цісарик О. Й., Дроник Г. В., Дубинка І. А.]. – Львів-Чернівці : [б. в.], 2009. – 89 с.
3. Цісарик О. Й. Ефективність використання насіння ріпаку різних сортів у раціонах дійних корів / О. Й. Цісарик // Наук.-техн. бюл. Інституту біології тварин УААН і ДНДКІ ветпрепаратів та кормових добавок. – 2008. – Вип. 9, № 3. – С. 162 – 171.
4. Рекомендації по використанню регіональних зерноsumішей у поєднанні з БММД-1 у годівлі дійних корів (науково-методичні) / В. І. Кваша, О. Я. Гащак – Тернопіль, 2011. – 24 с.
5. Чернишенко О. Я. Молочна продуктивність корів при використанні у раціонах рослинних жиро протеїнових концентратів : автореф. дис... канд. с.-г. наук : спец. 06.02.02 "Годівля тварин і технологія кормів" / Олена Ярославівна Чернишенко. – Львів, 2012. – 20 с.
6. Нормы и рационы кормления сельскохозяйственных животных : справ. пособие / под ред. А. П. Калашникова, Н. И. Клейменова ; [А. П. Калашников и др.]. – М. : Агропромиздат, 1985. – 352 с.
7. Ёрсков Э. Р. Протеиновое питание жвачных животных: / Э. Р. Ёрсков : пер. с англ. – М. : Агропромиздат, 1985. – 183 с.
8. Bergen W. G. Factors affecting growth guilds of microorganisms in the rumen. – W. G. Bergen // Trop. Anim. Prog., 1979. – V. 4, № 1. – P. 13 – 20.
9. Снітинський В. В. Кількісна характеристика та ферментативна активність рубцевої мікрофлори у корів при використанні в складі сінажно-концентратних раціонів вдосконалених рецептів комбікормів та преміксів / В. В. Снітинський, Н. Г. Войтович // Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного

-
- контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок. – 2005. – Вип. 6, № 2. – С. 199 – 203.
10. Методические рекомендации по технологии подготовки зерна к скармливанню методом экструдирования / ВАСХНИЛ, Южное отделение, НИИ животноводства Лесостепи и Полесья УССР, Харьковское областное управление сельского хозяйства. – Х. : [б. и.], 1980. – 20 с.
  11. Рекомендации по организации производства экструдированного зерна и использованию его в комбикормах для молодняка сельскохозяйственных животных // Госагропром СССР. ВАСХНИЛ. – М. : Агропромиздат, 1986. – 17 с.
  12. Ратич І. Б. Актуальні проблеми живлення сільськогосподарських тварин / І. Б. Ратич // Біологія тварин. – 1999. – Т. 1, № 1. – С. 3 – 11.
  13. Мелікян С. М. Вплив *in vitro* нітрату натрію і деяких мікроелементів на ріст і життєдіяльність мікроорганізмів рубця телят / С. М. Мелікян, Л. І. Сологуб, М. Г. Герасимів // Біологія тварин. – 2004. – Т. 43, № 1, 2. – С. 344 – 349.
  14. Лисенко В. Ф. Кобальт у раціонах молочних корів / В. Ф. Лисенко // Тваринництво України. – 1984. – № 6. – С. 36 – 37.
  15. Георгиевский В. И. Минеральное питание животных / В. И. Георгиевский, Б. Н. Анненков, В. Г. Самохин. – М. : Колос, 1979. – 471 с.
  16. Мацех А. Е. Вплив мінерально-вітамінного преміксу на показники ліпідного обміну і продуктивність корів чорно-рябкої породи в умовах Львівської області / А. Е. Мацех, В. В. Кусень, Ю. Р. Гачак // Тези доповідей науково-теоретичної конференції молодих вчених і аспірантів. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 53.
  17. Колтун Є. М. Інтенсивність обміну речовин і продуктивність великої рогатої худоби за корекції протеїнового та мінерального живлення : автореф. дис... доктора с.-г. наук : спец. 03.00.13 "Фізіологія тварин"; 06.02.02 "Годівля тварин і технологія кормів" / Є. М. Колтун. – Львів, 1999. – 33 с.
-

Summary

Metabolism of nitrogens connections in rumen of milk cows for the use in feeding standard and experimental protein-vitamin mineral additions (PVMA) / G. Sedilo, M. Polulikh, I. Dushara, H. Voytovich

Information of comparative analysis of level of nitrogens connections is resulted in the rumenal environment of highly productive milk cows at feeding of standard forage addition of PVA 60-1-89 and experimental variant of PVMA in a winter-stall period of maintenance. The higher concentration of general, remaining and albuminous nitrogen is set and more low – to the ammonia in before-stomaches of animals, comparatively with a control analogue.